

Xabier Kintanaren azken liburuaz

Idazle gazteen artean Xabier Kintana gailen* agertzen dela idatziz, ez dut euskaltzalerik harrituko; gauza ezaguna baita. Euskaldun berri izanagatik ere, Kintanak zeharo menderatua du gure hizkuntza. Horrez gainera, langile porrokatua da; eta, belaun* berrian batez ere, inor gutik presenta dezake gaur, euskal letrei buruz, Kintanak baino merezimendu goragarriagorik. Kintana ez da esperantza bat soilik*; Kintana ba da gaurdanik idazle bat.

«Linguistika orain arte» gaia irakurtzekotan hartu dut liburuaz; baina, batez beste, eta orrialde gehienetan eta mamitsuenetan, Kintanaren beraren eritzi mordo bat aurkitu dut euskarari buruz. Ba dago liburuan, hau bai, hizkuntza jakintzen Kondaira labur bat 40 orrialdetan; eta beste zenbait puntu orokor*. Baina, liburuan barrena, euskararen arazo batzuk dira aztergai nagusia; eta ez zaio inori damutuko, nik uste, Kintanak problema hauk* egiazki bizi baititu.

Izenpuruak, beharbada, beldurtu egingo du irakurle asko; eta tamalgarria litzateke. Euskal Literatura ongi ezagutzen du egileak; eta, kanpoko erdaren ezagugarri batzuk gidari, txit gauza interesgarriak aipatu dauzkigu.

Eritzi berriak

Puntu askotan eritzi berriak dakazki. Eta ez dakit, denak aski* funtsatuak* ote diren, Kintanak oso agergarri eta frogabide* guti dakarrelako. «F» letraren teoria hori (59), esate baterako, (alegia*: Gaztelatik etorri dela Euskal Herrira «F» galtzeko joera, eta ez alderantziz*), argibide ugariago behar lukeela iruditzen zait; eta Landetan eta Biarnon zer gertatu den oso kontutan hartu.

Beste puntu batzutan errazkiago onar* bide* daitzke Kintanaren eritziak.

«Dual»ari buruz dioena (66) bidezko izan daiteke, esate baterako. Lapurdiko bereko toponimian (ez Bizkaian bakarrik, beraz*; **Bidebieta**, eta abar) etxe bikunei buruzko leku izen ezagunak, bi hauk dira: **Etxebiaga** eta **Etxepare**. Iparraldean ere paretasunari (hau da: bikuntasunari, bi aletako banakoari) atzizki* bat bide* dagokio (-**bi**, -**pare**), gaur bizkaiaraz bezala (**etxe bi**, **etxe bitan**, eta abar). Bizkaiko deklinabidea, Kintanak dioen bezala, «dual» horren aztarna* izan liteke.

Aurrerago (81) italiar «kolektiboa» aipatzen du; eta bide horretatik Maurice Molho hizkuntzalariak italiar «dual»ari buruz argitara duen azterketa mamitsua gomendatuko nioke.

Harrigariena, beharbada, euskarazko «maskulino/femenino»ari buruz dioena da. Azterketa harrobi* oso bat aurkitu bide* du hor idazleak; eta, egokiro dioen bezala, J. M. Barandiaranen izkribuen laguntzaz baliaturik aurreratu beharko da sail horretan.

Sintasiaraz mintzo* delarik, laburki egin du. De Rijk aipatu du pitin batez; eta Martinet zehazkixeko. Baina ez aski* xeheki*, ene ustez. Eta, oker ez banago, «Linguistique Synchronique» liburuan euskal sintasiaraz eman berri duen azterketaz baliatu gabe (ezin dut segurtatu hau, buruz ari bainaiz, liburu eskuen artean ez izaki*). Sintasiaren kapitulu hau, hitz batez, laburto atxeman* dut.

«Irakurri» —dio Kintanak— «lehen artaburuak zuri-**tu** edo **garautu** besterik ez zen» (93). Ez lehen bakarrik, ordea: Gipuzkoa-Nafarroako mugako euskaldunek horrelaxe erabiltzen dute (ikus «Euskera»). Eta «**morroi**, lehen **mutila** besterik ez zen» (96); baina gaurko bizkaitarrek, **mutil gazte bat** esateko, **morroe bat** diote eskuarki*.

Zenbait azenturen legea ez da garbi agertzen. Zergatik batzutan **formá** (28, 38); eta bestetan **forma** azenturik gabe (32)? Zergatik hitz bakar batzutan bakarrik azentu hori?

Teoria harrigarria

Puntu bati buruz Kintanarekin ados ez nagoela esan behar dut; eta harritu ere egin nauela haren eritziak. **Iloba** hitzari buruz hau dio: «Askotan ikusi dugu nola erdal **sobrino** eta **nieto** euskaraz hitz bakar batez esaten diren (neska zein mutila izan): **loba**. Eta hau zergatik? Oso klarki dago: Euskaraz **loba** senide hurbil baten semea delako (norbere anaiaren edo semearen semea). Erdaraz pentsatzen hain ohituta ez bageunde, ez genuke sekula galdetuko argitasun gehiago, **osaba** eta **izeba** entzutean, aitaren ala amaren aldetikoa den hain berehalaxe galdetzen ez dugun bezalaxe» (48).

Euskarak, hain zuzen, zehaztasun haundia izan du ahaidetasun gorabeheretan. Gogora ditzagun, esate baterako, **anaia/neba/arreba/ahizpa/haurride** hitz mordoska; eta Asteasuko J. B. Agirrek berak orain dela bi mende* erabiltzen zituen **herengusuak** eta **larengusuak**. Dударik gabe, besterik da kakoa. Eta Azkuek berak markatzen du bidea Hiztegian, **loba** hitza azaltzean (Dicc., I, 550). Problema hau garbi dago Benveniste-ren eta Levi Strauss-en azterketa argitsuen ondotik. Eta, gaia interesgarria delakoan, xehetasunez emango dut azalpena.

Eman dezagun bi senar-emazte. Andoni A-k eta Maddi B-k osatzen dute lehenengo bikotea; eta Joanes B-k eta Marta D-k bigarrena. (Maddi B eta Joanes B neba-arreba dira, beraz*).

Eman dezagun orain, bi senar-emazte hoiek seme-alaba batzuk izan dituztela. Andoni A-k eta Maddi B-k izan dituzten alabetako bati Itziar AB deritza; eta Joanes B-k eta Marta D-k izan dituzten semeetako bati, Kepa BD. Bi hauk, beraz, lehengusuak dira.

Eman dezagun orain, Itziar AB eta Kepa BD hoiek, lehengusu izaki*, elkarrekin ezkontzen direla; eta seme bat izan dutela: Markos BA. Zer da Joanes B, Markos BA honi buruz? Eta zer, itzulitara*, Markos BA hau, Joanes B-ri buruz? Kontuz orain! On luke irakurleak eskematto bat egitea.

Alde batetik, Joanes B Maddi B-ren neba da; Maddi B, berebat*, Itziar AB-ren ama; eta Itziar AB, Markos BA-ren ama. Joanes B, beraz*, alde honetatik, Markos BA-ren **osaba-aitona** da (tío abuelo materno, oncle maternel). Eta, alderantziz*, Joanes B-ri buruz, Markos BA **iloba** da (alegia, sobrino-nieto, petit-neveu).

Baina, beste aldetik, Kepa BD Markos BA-ren aita da; eta Joanes B, Kepa BD-ren aita. Joanes B, horretaz*, Markos BA-ren **ai^{na}** da adar honetatik (abuelo, grand-père). Eta, alderantziz, Markos BA Joanes B-ren **iloba** da (alegia*, nieto, petit-fils).

BATERA gertatzen dira pertsona beretan ahaidetasun biok, beraz, famili mota horretan. Pertsona BERBERA (Markos BA) **nieto/petit-fils** eta **sobrino-nieto/petit-neveu** da Joanes B-ri buruz.

Hots*, antropologiak irakatsi duenez (eta hauxe aipatzen du Azkuek), presentatu dugun famili mota **horixe** zen normala herri arkaiko askotan: «mariage entre cousins croisés» deritzana, hain zuzen: mutil batek, aitaren arrebaren alabarekin ezkondu behar zuen. Herri hoietan, beraz, NORMALA ZEN BI AHAIDETASUN MOTA HOIK EZ BEREZTEA. Hauxe izan da, hain zuzen, Benveniste-k indo-europatar herriei buruz argiro frogatu* duena.

Iloba hitzaren fenomenoa, horretara, Euskal Herriaren ezkontza lege ezin zaharrago baten lekuko* da 1971.ean; eta hizkuntza azterpide honen bidez (hutsune baten bidez, itxuraz) Euskal Herriaren aintzinate* ilunean barrena abia gaitzke, geure arbasoen soziologi moldakeretan beretan sartuz. Zeren* eta, Azkuek berak dioenez (ikus Dicc., I, 409), zenbait* tokitan **iloba** hitzak batera adierazten baititu erdarazko **nieto** eta **sobrino** (gauza bera bizkaiarazko **loba**). Baina hori ez da dena. Baxenabarra eta Zubero aldean **ilobaso** hitzak («iloba»ren ordekoa) **nieto/petit-fils** eta **sobrino-nieto/petit-neveu** adierazten baititu batera, hain zuzen. Arras*, beraz, antropologiaren hipotesiak behar zuenaren arabera*! Eta, jakina (eta hau Kintanak ere gogorazten du liburuan), hauxe da euskara zaharraren egoera; arkaismoak bizkaiaran eta ekialdeko* euskalkietan* gorde baitira, gisa denez.

Aurrera, Xabier!

Kintanaren liburu mamitsuak urrutira eraman gaitu. Eta pentsaraztea ez da arrakasta* tipia idazlearentzat. Horregatik esan diezakeot beste euskaltzale askorekin batera: «Aurrera, Xabier! Hakio* euskal azterketa horri! Eta ez gal, otoi, gure hizkuntzarekiko jaiera suhar hori!»

LARRESORO

bageunde, **bagengoz**
dakazki, **dakartza**, dakaz
dauzkigu, **deuskuz**, dizkigu
dezagun, **daike**
diezakeot, **deiskiot**, dezaiket
ditzagun, **daiguzan**
gaitzke, **gaitkez**
nioke, **neuskio**
zaio, **jako**
zait, **jat**

hijos de j. bilbao goyoaga, s. a. - deusto-bilbao
Ribera de Deusto, 1 Apartado 1300

Bolibar

Herri hau, orain bi urte, Markinako aiuntamentuari entregatua izan jako. Zer kondiziotan joana dan esango dogu, nahiz eta guztia ez esan, ez dakigulako. Herri honek diru mordo bat eukan lehendik aurreratuta. Eta diru horrekin, kale, bide eta argi-indar zati batzuk konpontzeko eskubidea gorde eban. Estaduak frontoia estali, eta beste diru zati bat eskaini eban.

Aiuntamentu bezala, herri honi ez jakon giza eskubiderik gelditu. Ez eta Bolibar-Zenarrutzatarrok aukeratutako gizon errepresentante bat Markinako aiuntamentuan eukiteko ere. Dana, Markina bakarrik balitz lege* gelditu da, eta herri hau Markinako auzune bat izango da. Auzune bezala, komisio bat eukiko dau: auzune alkatea eta kontzejal bi. Alkate eta kontzejal bi honeek, beti Markinako alkateak aukeratuak izan behar ei* dabe. Hau betirako holan izango ei da. Zer esan nahi dau honek? Non dagoz Bolibartarron eskubideak? Komisiotxo honen zeregina, urtean lau aldiz elkaturik, herriko gorabeherak ikusi eta bertoko jaiak organizatzea izango da. Komisio honek herriko jaiak zuzentzeko eskubide oso osoa dauka, Markinako aiuntamentuari presupostu bat bidaldu eta presupostu horretan Markinako aiuntamentuak ezertan ere esku sartzerik izan barik.*

Urte bi honeetan egin dana

Goiko eta beheko kalea zemento plakaz konpondu. Zeinke eta Ziarregira egoen argi-indarra, bifasikotik trifasikora aldatu, makina eta poste berriak ipiniaz. Zeinketik Ziarregira dagoen bideari konpondu bat eman, eta Bolibarko frontoia estali. Gauza ederrak egin direla esan beharra dago.

San Juan jaiak

Gaur Markinako auzune dan herritxo honek parrokia bi ditu: Bolibarren bata eta Zenarrutzako kolejiatan bestea; nahiz eta Bolibarko apaiza bien zuzendari izan. Bost ermita ere ba ditu, euren jaitxoak urtero ospatzen dituenak.

Gaurkoz Bolibarko jaien berri emango dogu, Zenarrutza eta ermitetako jaien berri beste baterako utziaz.

Bolibarko San Juan jaiak komisioak zuzendu zituan. Komisio honek, sekretario bat tarteko zala, partikular batzuei eman eutsen jai nagusiak antolatzeko eskubidea; eta, jakina, partikular honeek gehiago arduratu ziren euren probetxuari begira, herriarenari baino. Horretarako, asto proba haundi bat ipini euskuen, plaza osoa zarratuta, sarrrerak batzeko; honegaz bete eben egun guztia.

Talde batek, goizeko meza ostean,* herriko plaza osoa zarratuta egoela ikusi ondoren, txistulariakaz batera frontoira joanda, aurreku, dantza eta biribilketak egin zituan, dantzan eta begira egoen guztiei galletak eta ardo zuria emanaz.

San Juan Txiki egunez, betiko ohitura danez, eguerdi aurrean, galletak eta ardo zuria, aiuntamentuaren kontura. Iluntzean, gazteek, ez dakigu zergatik, herri-maitasun eza-gatik edo eskubiderik eman ez jakelako, guztiek Aulestira alde egin eben.

A. J.

«Iturri» bertsolariariaren omenaldian bertsolaririk ez

«Iturri» bertsolariari, urriaren 31n, Gernikan egin izan jakon omenaldian, ezin izan ziren bertsolarien kantzak entzun, ez baitzan horretarako behar dan baimenik lortu. Orain, gure bertsolariak beste omenaldi bat Gipuzkoa aldean egitekotan dabilta. Ea suerte hobea dauken!